

УДК 327(477+560)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.31.15>

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СТВОРЕННЯ ЗВТ В УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Анжеліка Запорожченко

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
кафедра зовнішньої політики та міжнародних відносин
вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна*

У наш час глобалізація перестала бути новим явищем і глибоко пронизує всі сфери буття людини, в тому числі і зовнішньоекономічну діяльність більшості держав світу. У сфері міжнародних економічних відносин один з проявів глобалізації – це інтеграція економік різних країн (зазвичай одного регіону), що відбувається завдяки заснуванню і діяльності насамперед Світової організації торгівлі та завдяки створенню зон вільної торгівлі, митних союзів і т.д. Тому питання створення Україною зон вільної торгівлі зі своїми сусідами й по можливості – більш далекими партнерами – це скоріше данина сучасності, ніж забаганка. Водночас створення таких зон, окрім переваг, має ще й недоліки: зменшення податкових надходжень, являє загрозу правам інтелектуальної власності, сприяє перетворенню більш слабого партнера на сировинний придаток. Зона вільної торгівлі у відносинах між Туреччиною та Україною постала на порядок денний у 2007 році, але угода про її створення досі не підписана. Тож ми поставили перед собою завдання – розглянути обставини перемовин щодо створення такої зони, умови, що висувуються обома країнами для її створення, та зробити висновок про актуальність та необхідність створення ЗВТ між Україною та Туреччиною в сучасних обставинах (враховуючи соціально-економічний та політичний стан України). Під час дослідження теми ми з'ясували, що Україна за роки незалежності уклала 16 угод про вільну торгівлю, які покривають 45 країн. Ми дійшли висновків, що, по-перше, запровадження ЗВТ між Україною і Туреччиною було б більш доречним до подій 2013–2014 рр. в Україні, поки Україна мала міцніші позиції в перемовинах і мала більше шансів відстояти ті умови, що відповідали б інтересам її економіки. По-друге, створення ЗВТ, хоча і є більше економічним питанням, може стати заручником політичного складника відносин з Туреччиною. Так, Україні потрібна більш тверда і відкрита підтримка нашої країни проти агресії Російської Федерації, потрібне сприяння такої впливової чорноморської країни, як Туреччина. Відповідно, не бажано дістати політичну підтримку через втрату економічних інтересів. І, по-третє, підписання і започаткування успішної для України ЗВТ з Туреччиною допустиме за умов створення захисних бар'єрів для українських виробників. Тому у сучасних умовах, з огляду на кризовий стан української економіки, відтермінування створення ЗВТ між Україною і Туреччиною є тим кроком, що відповідає інтересам України.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, Україна, Туреччина, позитивне сальдо.

Актуальність і мета дослідження, ступінь наукової розробки теми.

Зона вільної торгівлі між двома або групою країн – це данина часові, черговий етап розвитку міжнародних економічних відносин. Як будь-яке явище сучасного світу, створення такої зони може принести країні і плюси, і мінуси, залежно від того, наскільки країна готова з точки зору правової захищеності, наскільки бізнесмени готові до конкуренції і т.д. Відповідно, умови створення такої зони між Україною і Туреччиною та її нагальність викликають питання і у дослідників, і у економістів, політиків і самих виробників, діяльність яких є безпосереднім суб'єктом домовленостей. Незважаючи на той момент, що вперше створення

такої зони постало на порядок денний 2007 р., у 2020 р. Угода про її створення досі не підписана, хоча обидві сторони заявляють про її готовність на 99%. Тож ми поставили собі мету – проаналізувати можливі ризики і актуальність створення зони вільної торгівлі між Україною і Туреччиною, дослідивши основні аспекти перемовин між країнами. Як завдання ми сформулювали такі: проаналізувати ступінь наукової розробки теми й наявну джерельну базу дослідження; визначити основні деталі створення українсько-турецької ЗВТ та окреслити можливі політичні небезпеки створення ЗВТ у сучасних умовах.

Зазначимо, що, оскільки сама ЗВТ не створена, відповідно, ми не можемо використати сам документ для аналізу. Водночас ми змогли проаналізувати інформацію із сайтів новинних порталів України та Туреччини, Торгово-промислової палати України, Міністерства економіки Туреччини, сайту посольства України в Туреччині, сайтів міжнародних організацій (зادля отримання інформації щодо особливостей створення і функціонування ЗВТ). Також наголосимо, що ця тема мало висвітлювалася українськими науковцями. Але українсько-турецькі торговельно-економічні відносини часто ставали об'єктами досліджень науковців, інколи зачіпалася і тема створення ЗВТ. Так, різні аспекти поглиблення торговельно-економічного українсько-турецького співробітництва висвітлювали такі українські дослідники, як: О. Манолова, К. Маркевич, В. Редькіна, О. Савчук, В. Крючковський, І. Федун, О. Коляда, Р. Коваленко, К. Пугачова, О. Мавріна. Вартий уваги той факт, що їхні дослідження були зосереджені на різних деталях економічного характеру і не висвітлювалася актуальність створення ЗВТ в умовах політичної та економічної кризи в Україні, тобто політичні обставини та їх вплив на узгодження пунктів самої угоди. Безпосередньо створення ЗВТ досліджували М. Хмара у статті «Стан та перспективи співробітництва України з Турецькою Республікою в рамках створення зони вільної торгівлі», О. Шеремет «Перспективи формування зони вільної торгівлі між Україною та Туреччиною», О. Пулій та С. Іванов «Сучасний стан та перспективи торговельно-інвестиційного співробітництва України і Туреччини». Щодо турецьких науковців, то відносини Туреччини з Україною безпосередньо взагалі не досліджуються, а тільки в контексті реалізації спільної енергетичної транзитної політики та кризь призму відносин Туреччини і Російської Федерації. У такому контексті відносини Туреччини і України розглядали: Актюрк Шенер (Aktürk Sener), Зафер Атеш (Zafer Ates), Эбру Кунт Акін (Ebru Kunt Akin) [1], Ільяс Кемалоглу (İlyas Kemaloglu), Ахмет Давутоглу (Ahmet Davutoğlu). Так, останній акцентує особливу увагу на значенні російського фактору на еволюцію відносин між Туреччиною та Україною. Він вважає, що війна 2008 р. у Грузії надала нового імпульсу і сили у розвитку відносин Туреччини з Грузією і Туреччини з Україною [2, с. 215]. Ільяс Кемалоглу, окрім цього фактору, додає ще й фактор політичної стабільності і наголошує, що «періодичні кольорові революції, що відбуваються в Україні з 2004 р., через які країна не змогла досягти політичної стабільності» [3], є першим фактором, який впливає на те, що неможливо досягнути бажаного рівня стратегічності у відносинах Туреччини і України. Також такою, що заслуговує уваги, є позиція Бурака Пехлівана, який є головою Міжнародної турецько-української асоціації бізнесу (TUID) і який доволі часто дає інтерв'ю та висвітлює свою позицію різним новинним агенціям (зокрема, “Anadolu Ajansı’na”, “Kirim Haber Ajansı” (QHA)), аналізуючи торговельно-економічні турецько-українські відносини. Зокрема, він наголошує на тому, що Україна потребує інвестицій, що стало однією з причин того, що вона підписала угоди про зону вільної торгівлі з Європейським Союзом та Канадою. І за логікою Б. Пехлівана, Україна має терміново підписати угоду про ЗВТ і з Туреччиною для реальних інвестицій [4]. Окремий інтерес являє його думка щодо відновлювальних можливостей економіки України. Він наполягає на тому, що, незважаючи на всі кризи і падіння, економіка України

швидко відновлюється, що, власне, є одним з важливих показників співробітництва Туреччини й України.

Результати дослідження. Звернемо увагу на саме визначення ЗВТ. Так, за визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку, «зона вільної торгівлі – це група країн, у межах яких тарифи та нетарифні торговельні бар'єри між членами зазвичай скасовуються, але не мають єдиної торговельної політики щодо нечленів». Прикладами виступають Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА) та Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) [5]. Українське Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства дає пояснення, що «покращення торговельно-економічного співробітництва з окремими країнами чи групами країн, зокрема шляхом укладання угод про вільну торгівлю, є дієвим та ефективним інструментом сприяння зростанню експорту через лібералізацію доступу товарів та послуг на зовнішні ринки». Тут же звертається увага на слабкі місця ЗВТ: «водночас для України головною метою укладення угод про ЗВТ є забезпечення збалансованої тарифної політики, у тому числі стосовно чутливих груп товарів промисловості та сільського господарства, що має стати підґрунтям створення сприятливих умов для розвитку торговельно-економічного співробітництва» [6]. Відповідно, в Угоді про ЗВТ мають бути прописані всі ризики та захищені найбільш чутливі групи виробників.

Дослідник М. Хорунжа пояснює, що подібні угоди часто передбачають додаткові регулювання, «пов'язані з торгівлею», або такі, що мають «сприяти» торгівлі, а саме регулювання у сферах інвестиційної діяльності, права інтелектуальної власності тощо. І додає, що можуть укладатися два типи угод про ЗВТ: «неглибока», коли угода про ЗВТ регулює виключно або переважно умови міжнародної торгівлі (цікавить переважно країни, що розвиваються), та «поглиблена інтеграція» (за якої зниження та скасування ввізних мит для країн, що розвиваються, є винагородою за покращення інвестиційних умов та захисту прав інтелектуальної власності). Прикладом «поглибленої» ЗВТ є угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС (ПВ ЗВТ) [7].

Зазначимо, що науковці виділяють і кілька недоліків (небезпек) у створенні ЗВТ: 1) загроза інтелектуальній власності. Коли імпорт проходить легше, вітчизняні виробники можуть легко отримати доступ до нього, що дає змогу копіювати ідеї та продавати їх як нотатки. Цьому можуть зарадити тільки законодавство про інтелектуальну власність; 2) нездорові умови праці, зокрема аутсорсинг робочих місць у країнах. Оскільки у багатьох країнах законодавство про охорону праці недосконале, працівників можуть змусити працювати в нездорових і нестандартних робочих умовах; 3) зменшення податкових надходжень. Через те, що країни-учасниці вже не обкладаються податками на імпорт, їм потрібно продумати способи компенсації зменшених податкових надходжень [8]. Щодо України, то ще одним аргументом, що може виступати проти укладання ЗВТ між Україною та Туреччиною і стосується цього третього пункту, виступає той факт, що скорочується позитивне сальдо, а з урахуванням дефіциту зовнішньоторговельного балансу в 2019 р. 10 млрд дол. США [9], такі тенденції для України є вкрай негативними.

І щодо якості та кількості ЗВТ ми наведемо приклад США і Туреччини. Так, на поточний момент у США є 14 діючих угод про ЗВТ з 20 діючими країнами [10]. Туреччина має 26 ЗВТ, 1 з яких призупинена (з Сирією), а 5 перебувають на стадії внутрішнього узгодження [11]. Водночас у прогнозі зазначені доволі амбітні плани: 5 країн, з якими тривають перемовини (в тому числі й Україна), і ще 11 країн, з якими переговори щодо створення зони плануються. Відповідно, кожна країна сама визначає необхідну кількість та глибину цих угод. Україна за роки незалежності уклала 16 угод про вільну торгівлю, які покривають 45 країн [12].

Але чи потрібна Україні така кількість Угод про ЗВТ, питання доволі суперечливе, адже промислове виробництво скоротилося (зокрема, й через анексію Криму, війну на Сході України та негативні впливи на економічні процеси Covid 19), українські підприємці (зокрема, з легкої промисловості) не мають державної підтримки та дотацій і, відповідно, можуть не витримати конкуренції і з турецькими товарами з урахуванням того, що ті мають державну підтримку, зокрема для просування їх товару за кордоном.

Перший раунд розвідувальних переговорів щодо підписання Угоди про вільну торгівлю Україною та Туреччиною відбувся 29 червня 2007 р. в Анкарі. Другий та третій раунди розвідувальних переговорів відбулись у Києві 22–23 грудня 2008 р. та 20–21 травня 2009 р. відповідно.

У 2011 році розпочалися офіційні перемовини щодо підписання Угоди про вільну торгівлю між Турецькою Республікою та Україною. Вперше в Києві 6–7 грудня 2011 р., вдруге – в Анкарі 5–7 березня 2012 р., втретє – у Києві 16–18 травня 2012 р., вчетверте – в Анкарі 6–7 вересня 2012 р. [13]. П'яті офіційні переговори відбулися 5–6 вересня 2013 р. у Києві і вони стали останніми перед невеличкою паузою, яка стала результатом перебігу революційних подій в Україні кінця 2013 – лютого 2014 рр., анексії Криму Російською Федерацією та початку військових дій на Сході України. Під час цього першого офіційного етапу: 2011–2013 рр. сторони погодилися змінити пільги на сільськогосподарську продукцію (в Анкарі 16–17 квітня 2012 р.), торгівлю послугами (в Києві 24–25 січня 2013 року). Під час трьох проміжних сесій 8–9 жовтня 2013 р. в Анкарі обговорювалися питання виходу на ринок промислової та сільськогосподарської продукції. У 2013 р. відбулися зміни до списку концесій, більшість імпорту з Туреччини пропонувалася з урахуванням позицій оновленого списку ставок митних зборів, зберігався поновлений режим знижок довше. Податкові ставки та графік знижок щойно запропонованих товарів Туреччина не прийняла, оскільки вони не забезпечили очікуваної для неї вигоди від ЗВТ.

Потім 1,5 року переговори майже не проводилися. У цей період 21 серпня 2014 р. відбулася відеоконференція між керівниками переговорних комітетів двох сторін з метою оцінки ситуації та визначення дорожньої карти для активізації переговорного процесу [14].

Другий етап перемовин щодо Угоди про вільну торгівлю між двома країнами розпочався на засіданні Стратегічної ради високого рівня, яке відбулося на рівні глав держав у Києві в березні 2015 р. На порядку денному стояло збільшення обсягу товарообігу між двома країнами, який був на рівні 6 млрд дол., до 10 млрд дол. Цієї теми дотримувалися і під час зустрічі щодо ЗВТ, яка проходила в Києві 9–10 листопада 2015 р. та в Анкарі 10–11 березня 2016 р. Під час останньої було продемонстровано значний прогрес порівняно з попереднім переговорним періодом, який тривав до 2013 р. Хоча за результатами 2015 р. Туреччина стала третім торговельним партнером України, а загальний обсяг торгівлі у 2015 р. був нижчим ніж у 2014 р. на 22%. Водночас намітилися певні проблеми в узгодженні спільних інтересів, зокрема Україна та Туреччина мають різні підходи до лібералізації торгівлі під час укладання Угоди. Саме тому за пропозицією української сторони переговорники попередньо визначили та обговорили пріоритетні товари для лібералізації доступу на ринки обох країн [15].

З іншого боку, в 2016 р. відбулися інші важливі події, що тим чи іншим чином впливали на перемовини. З Канадою було підписано ЗВТ, набула чинності угода про Асоціацію України з ЄС (її економічна частина), відбулося призупинення Росією ЗВТ з Україною з 1 січня 2016 р., заборона на імпорт деяких сільськогосподарських товарів українського походження до РФ, а також обмеження на транзитну торгівлю українським товарам через Росію, проблеми, що виникли під час експорту українських товарів до таких країн, як

Казахстан, Туркменістан, Китай тощо [16]. З набранням чинності угоди про ЗВТ між Україною та ЄС продукція ЄС потрапляє через Україну до Росії без податку, що завдає щорічні втрати української економіки у 4,5 мільярда доларів. Отже, початок дії однієї ЗВТ з ЄС зробив неможливим продовження дії ЗВТ України з країнами СНД.

У 2017 р. Україна та Туреччина активізували роботу у напрямі створення ЗВТ та для підписання трьох важливих документів щодо вільної торгівлі: оновленої Угоди про взаємне сприяння та захист інвестицій та Угоди про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на дохід і майно [17].

У 2018 р. проведені два спільні засідання: в Анкарі 13 березня 2018 р. та в Києві 03–04 травня 2018 р. Під час них було розглянуто тарифні квоти на сільськогосподарську продукцію, текст угоди був майже завершений, не було досягнуто єдиної думки щодо ставки дисконтування на вироби із заліза та сталі, шкіряний текстиль та готові вироби. Також не завершеними виявилися переговори щодо календаря скасування мит [18].

Тож за Президента П. Порошенка Угода про ЗВТ між Україною і Туреччиною так і не була підписана через багато обставин, зокрема і через недосягнення спільної думки щодо мит на окремі групи товарів та календаря поступового і повного скасування мит по групах товарів.

У 2019–2020 роках за Президента Володимира Зеленського розпочався і триває третій, черговий етап переговорів про укладання ЗВТ із Туреччиною. На поточний момент угода не підписана, її статті узгоджуються і суперечливими питаннями виступають:

1) різні підходи до міждержавної торгівлі сільськогосподарською продукцією. Спочатку Туреччина мала намір облишити аграрний сектор «поза дужками», створивши ЗВТ лише для торгівлі промисловими товарами. Україні це не вигідно, оскільки завдяки створенню митного союзу між Анкарою й Брюсселем турецький ринок і зараз відкритий для української промислової продукції, тоді як український від масового постачання турецьких промислових товарів відносно захищений. Туреччина часто запроваджує обмеження на постачання української продовольчої продукції через встановлення серйозних митних бар'єрів і скасовувати їх, незважаючи на те, що це є однією з умов ЗВТ, Туреччина не погоджується [19].

Прикладом можуть виступити кондитерські вироби з України. Так, Європейська бізнес-асоціація повідомляла, що 20 серпня 2020 р. набуває чинності указ президента Туреччини, який вводить додатковий митний збір для 115 товарів, зокрема для кондитерської продукції. Згідно з ним із кондитерської продукції, що імпортується до Туреччини, стягуватимуть додатковий збір у розмірі від 15% до 20%, за винятком продукції з ЄС і країн, з якими у Туреччині укладено Угоди про вільну торгівлю. Голова асоціації «Укркондпром» О. Балдинюк повідомив, що через введення Туреччиною додаткового мита на імпорт кондитерської продукції в розмірі від 15% до 20% Україна може припинити її експорт до цієї країни та втратити через це \$15 млн на рік [20].

2) Непорозуміння через велику різницю у собівартості товарів промислового виробництва в Україні й Туреччині (значно дешевше). Турецька сторона наполягає на тому, що турецькі текстильні вироби, побутова техніка, інші товари широкого вжитку значно дешевші через модернізацію і технологічність виробництва, а також з огляду на великі обсяги виготовлення продукції. Проте українські виробники уточнюють, що це відбувається завдяки системній протекціоністській політиці Туреччини. Так, Асоціація підприємств легкої промисловості «Укрлегпром» разом з національними виробниками тричі подавала Звернення до президентів України 2017, 2018 та 2020 рр., оскільки стурбовані загрозою знищення через можливе зняття обмежень (обнуління мит) на імпорт до України

турецьких готових текстильних виробів, одягу, взуття. При цьому особливо наголошують на нерівних умовах конкуренції українських та іноземних, у т.ч. і турецьких товаровиробників. «Завдяки підтримці й протекціоністській політиці держави лише за постачанням одягу Туреччина сьогодні посідає 6-те місце в світі та 3-тє – в Європі. Таке зростання відбулось завдяки пільговому оподаткуванню підприємств, створенню індустріальних галузевих центрів з необхідною інфраструктурою, державному фінансуванню участі турецьких компаній у ключових іноземних виставках (у т.ч. в Україні), цільовому залученню потенційних закордонних оптових байерів текстилю, одягу та взуття на промислові виставкові заходи у Туреччині, зокрема, компенсації витрат учасникам на авіапереліт, проживання, трансфер тощо. Здійснюючи технічне оснащення та модернізацію, турецькі компанії також мають конкурентні переваги, бо у них ПДВ на обладнання дорівнює нулю. Вітчизняні підприємства легкої промисловості працюють без жодних преференцій у створенні нових виробничих потужностей, впровадженні інновацій, доступі до дешевих кредитних ресурсів тощо, тоді як турецька текстильна і шкіряна індустрія займає лідируючі позиції у світових рейтингах, має значні державні дотації на розвиток, податкові пільги тощо. Крім того, згідно з турецьким законодавством на окремі види товарів українського походження накладається ввізне мито та антидемпінгове мито 50%. На аналогічні товари турецького походження в Україні встановлено ввізне мито у розмірі 10%. Зняття митних обмежень з товарних позицій на імпорт асортименту готової продукції... призведе до згортання виробництва в Україні, скорочення робочих місць, різкого збільшення соціальних виплат з держбюджету та зростання соціальної напруги в суспільстві» [21].

Окрім прямих суперечок, між сторонами є ще й приховані ризики. Так, О. Пулій та Є. Іванов в результаті проведених розрахунків дають змогу зробити висновки про комплементарність товаропотоків між Україною і Туреччиною: експортний портфель Турецької Республіки відповідає імпортному портфелю України на 50,5%, тоді як експортний портфель України тотожний імпортному портфелю Турецької Республіки лише на 32,7%. Це свідчить про те, що попит вітчизняних споживачів на турецьку продукцію залишається вищим, аніж попит турецьких споживачів на продукцію українського виробництва. За умови активізації інтеграційних процесів між партнерами (наприклад, створення зони вільної торгівлі) темпи зростання вітчизняного імпорту з Туреччини перевищуватимуть відповідні темпи зростання експорту українських товарів до цієї країни, що призведе до поступового скорочення позитивного сальдо в торгівлі України з Туреччиною [22, с. 28]. Далі вони доходять висновку, що зовнішньоекономічне співробітництво України з Туреччиною характеризується тенденцією до послаблення позицій турецьких імпортерів на внутрішньому ринку України, стрімким спадом відповідних обсягів експорту до Туреччини, асиметрією взаємного доступу до ринків сторін та низьким рівнем позиціонування національних товаровиробників на відповідних ринках Турецької Республіки. І особливо важливо, що в рекомендаціях вони вказують, що для поглиблення двосторонньої торговельно-інвестиційної співпраці між Україною та Туреччиною і підвищення її ефективності необхідне укладання угоди про вільну торгівлю на вигідних для обох країн умовах [23, с. 30].

А. Гужва зазначає, що Туреччина провадить послідовну й агресивну зовнішньоторговельну політику щодо збереження максимально можливого захисту внутрішнього ринку продукції сільського господарства і сфери послуг, хоча це і є неприйнятним згідно із сучасними правилами СОТ із формування зон вільної торгівлі та не влаштовує українську сторону, істотно перешкоджаючи досягненню компромісу в переговорах про створення ЗВТ [24, с. 66–67].

К. Пугачова та М. Шеремет зазначають, що позиція України у перемовинах з Туреччиною щодо зони вільної торгівлі має бути скерована на створення нових можливостей для вітчизняного аграрного бізнесу в межах безмитної торгівлі у разі відповідного відстоювання національних інтересів. Принципи її формування повинні ґрунтуватися на необхідності збільшення експорту агропродовольчої продукції. Зокрема, це стосується м'яса птиці та яловичини, м'ясних консервів, молока і молочної продукції, цукру і кондитерських виробів, соків, морозива, вина, залишків і відходів харчової промисловості [25, с. 76].

Турецькі аналітики та економісти наголошують, що створення ЗВТ між Україною та Туреччиною збільшить експорт турецьких товарів до України, що значною мірою сприятиме іміджу турецьких товарів. Вони враховують і зовнішні умови торгівлі, наголошуючи на охолодженні відносин між РФ та Україною та на тому, що Російська Федерація ввела деякі санкції та торговельні бар'єри проти України і ускладнився експорт турецької продукції через Україну до РФ. Внутрішніми негативними аспектами співпраці називають високий рівень девальвації внаслідок нещодавньої політичної та економічної кризи та мінливі нормативно-правові акти Центрального банку України щодо грошово-кредитної політики, купівлі та трансфертів валюти. Тому через постійну невизначеність у країні та подібні причини замовлення покупців зменшуються, платежі затримуються та/або не здійснюються, а ціни зростають, що призводить до того, що турецькі компанії значно зменшують свої продажі [26]. Також Б. Пехліван наводить ще такий аргумент, що оскільки в 2016 р. на 30% зросла мінімальна заробітна плата в Туреччині, тому вирости ціни на продукцію, деяким турецьким компаніям потрібно терміново перенести частину свого виробництва за кордон, щоб не втратити конкурентну перевагу, а оскільки в Україні досить висококваліфікованої робочої сили, а мінімальна зарплатня менша, то переносити виробництво можна в Україну [27]. Ще одна проблема, з якою стикаються турецькі компанії, які виробляють та експортують свою продукцію в країні, – отримання власної дебіторської заборгованості від України, що викликано «неадекватними» можливостями казначейства України. Окрім основних проблем, які гальмують розвиток економічних відносин, називають корупцію [28].

Тож ми приходимо до розуміння, що Україна, на думку турецьких експертів, має купу проблем із законодавством, що гальмує розвиток торговельно-економічних відносин з Туреччиною, але водночас ми бачимо, що до укладання ЗВТ з Україною Туреччина прагне. Відповідно, турецький уряд прагне врахувати більшість своїх інтересів та мінімізувати вплив українських товарів з високою доданою вартістю на ринок Туреччини. Тож завдання України – не поступитися своїми інтересами. Тут, власне, виникає логічне питання: чим може Україна підкріпити свою позицію у переговорах з Туреччиною, аби відстояти саме позицію своїх виробників? Україна не може похвалитися економічною чи політичною стабільністю, вдалим інвестиційним кліматом чи боротьбою із корупцією. Також пам'ятаємо, що Україні потрібна політична та військова підтримка Туреччини в таких аспектах: подальшого визнання Криму українською територією та непорушності українських кордонів, як переговорника у процесах передачі українській стороні кримських політичних в'язнів РФ, для забезпечення безпеки у водах Чорного моря, проведенні спільних військових навчань і т.д. (ці питання, так само як і ЗВТ, порушуються під час проведення спільних засідань Стратегічної ради високого рівня та Міжурядової українсько-турецької комісії з торговельно-економічного співробітництва). Відповідно, створення ЗВТ між Україною та Туреччиною в таких умовах є питанням не тільки економічного, але й політичного плану.

Ми дійшли висновків. По-перше, нами виявлено три етапи у перемовинах щодо формування ЗВТ між Україною та Туреччиною: передетап 2007–2011 рр., перший етап – 2011–2013 рр., другий – 2013–2018 рр. та зараз триває третій – з 2019 рр. Напередодні

2011 р. країни домовилися про бажання створити ЗВТ та воно вийшло на порядок денний між країнами. Під час першого етапу велися перемовини, товари якої групи будуть входити до ЗВТ: тільки промислові чи і сільськогосподарські також. Україна відстояла своє бажання включити в ЗВТ і сільгосппродукцію. Цей етап було перервано російською агресією проти України. Під час другого етапу сторони уклали кілька угод, які становили нормативно-правове підґрунтя для можливого функціонування ЗВТ, зокрема інвестиційну сферу. Третій етап почався з обранням В. Зеленського на посаду Президента України. Нині виявилися проблеми в аграрному та промисловому секторах, які не дають можливість підписати угоду про створення ЗВТ між Україною та Туреччиною, оскільки є загроза втрати окремих галузей виробництва через їх неспроможність впоратися із конкурентними турецькими товарами.

По-друге, ми дійшли висновку, що запровадження ЗВТ між Україною і Туреччиною було б більш доречним до подій 2013–2014 рр. в Україні, поки Україна мала міцніші позиції в перемовинах і мала більше шансів відстояти ті умови, що відповідали б інтересам її економіки. Вартим уваги залишаються системна підтримка турецьких виробників з боку турецького уряду і зворотна ситуація щодо виробників українських. Фактором, що посилив би українську позицію або таким, що дав би їй більше шансів до лавірування під час перемовин, є той, що експортний портфель Турецької Республіки відповідає імпортному портфелю України на 50,5%, тоді як експортний портфель України тотожний імпортному портфелю Турецької Республіки лише на 32,7%. Тому українському ринку потрібно більше шансів на пристосування, ніж турецькому.

По-третє, створення ЗВТ хоча і є більше економічним питанням, але може стати заручником політичного складника відносин з Туреччиною. Так, Україні потрібна більш тверда і відкрита підтримка нашої країни проти агресії Російської Федерації, необхідне сприяння такої впливової чорноморської країни, як Туреччина. Відповідно, не бажано дістати політичну підтримку за рахунок економічних інтересів.

І по-четверте, підписання і започаткування успішної для України ЗВТ з Туреччиною допустиме за умов створення захисних бар'єрів для українських виробників.

По-п'яте, позитивне сальдо для України у торгівлі із Туреччиною значно скоротилося, за 2019 р. Республіка Туреччина посідала четверте місце серед країн, до яких активно експортується українська аграрна продукція, та друге – серед країн, з яких імпортує Україна. Тому у сучасних умовах, з огляду на кризовий стан української економіки, відтермінування створення ЗВТ між Україною і Туреччиною є тим кроком, що відповідає інтересам України.

Список використаної літератури

1. Sener Aktürk. Toward a Turkish-Russian Axis? Conflicts in Georgia, Syria, and Ukraine, and Cooperation over Nuclear Energy Journal. *Insight Turkey*. Volume 16. Issue 4. 2014. Pp. 13–22; Zafer Ateş. Doğu-Batı Enerji Koridoru: 2 Tamam 1. *Dışişleri Bakanlığı Yayınları Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*. Sayı XXIII. URL: http://www.mfa.gov.tr/dogubati-enerji-koridoru_-2-tamam-1-eksik.tr.mfa; Ebru K.A. The New Geopolitical Order in The BSEC Region. *Kaynaklar Yayınlar Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*. URL: <http://www.mfa.gov.tr/the-new-geopolitical-order-in-the-bsec-region-.tr.mfa>
2. Davutoğlu Ahmet. Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu. 32. baskı. İstanbul: Küre yayınları, 2009. 600 s.
3. Kemaloğlu İ. Türkiye-Ukrayna ilişkilerinde hassas denge. *Anadolu Ajansı*. 2020. 05 Şubat. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ukrayna-iliskilerinde-hassas-denge-/1724963>.

4. Pehlivan B. “Türkiye, Ukrayna’ya en çok yatırım yapanlar arasında”. *Kirim Haber Ajansı (QHA)*. 2017. 13 Kasım. URL: <http://old.qha.com.ua/tr/roportajlar/pehlivan-quot-turkiye-ukrayna-ya-en-cok-yatirim-yapanlar-arasinda-quot/161781/>.
5. Glossary of Insurance Policy Terms, OECD, Centre for Cooperation with Non-Members, 1999. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3128>.
6. Угоди про вільну торгівлю. Інформація щодо укладення угод про вільну торгівлю з окремими країнами світу та угрупованнями / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9538dee1-a00d-4b82-8a8d-ccfaee253185&title=UgodiProVilnuTorgivliu>.
7. Хорунжа М. Що таке зона вільної торгівлі? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/shho-take-zona-vilnoyi-torgivli/>.
8. Free Trade Area. Corporate Finance Institute (CFI). URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/free-trade-area/>.
9. Чурилова К. 10 важливих цифр про економіку України. Ревальвація гривні, надприбутки банків та падіння промисловості. *ПрАТ «Телерадіокомпанія Люкс», «Zaxid.net»*. 2019. 27 грудня. URL: https://zaxid.net/ekonomika_ukrayini_2019_pidsumki_analitikiv_tezi_n1495360.
10. The International Trade Administration. / Міністерство торгівлі США. URL: <https://www.trade.gov/free-trade-agreements>.
11. Ekonomik görünüm Haziran 2020. / Міністерство торгівлі Туреччини. URL: <https://ticaret.gov.tr/data/5e18288613b8761dced355ce/Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%20Haziran%202020.pdf>.
12. Україна має ЗВТ з 45 країнами. *Економічна правда*. 2017. 7 серпня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/08/7/627817/>.
13. Ukrayna’nin 2017 yili genel ekonomik durumu ve Türkiye ile ekonomik-ticari ilişkileri. Т.С. Kiev büyükelçiliği ticaret müşavirliği. Haziran 2018 URL: http://tusib.org/wp-content/uploads/2018/07/UKRAYNA-2017-YILI-ULKE-RAPORU_Haziran-2018.pdf.
14. Ukrayna’nin 2017 yili genel ekonomik durumu ve Türkiye ile ekonomik-ticari ilişkileri. Т.С. Kiev büyükelçiliği ticaret müşavirliği. Haziran 2018 URL: http://tusib.org/wp-content/uploads/2018/07/UKRAYNA-2017-YILI-ULKE-RAPORU_Haziran-2018.pdf.
15. Микольська Н. «Угода про вільну торгівлю з Туреччиною – дієвий інструмент збільшення товарообігу між країнами». Пресслужба Міністерства економічного розвитку. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7d2de612-62cd-4c10-b329-9dbf22f6113d&title=NataliiaMikolska-UgodaProVilnuTorgivliuZTurechchinoiuDiviiInstrumntZbilshenniaTovaroobiguMizhKrainami>.
16. Ukrayna’nin 2017 yili genel ekonomik durumu ve Türkiye ile ekonomik-ticari ilişkileri. Т.С. Kiev büyükelçiliği ticaret müşavirliği. Haziran 2018. URL: http://tusib.org/wp-content/uploads/2018/07/UKRAYNA-2017-YILI-ULKE-RAPORU_Haziran-2018.pdf.
17. Україна та Туреччина активізують роботу задля підписання у 2017 році Угоди про вільну торгівлю, уникнення подвійного оподаткування та взаємозахист інвестицій, – зустріч прем’єр-міністрів. 2017. 14 березня. Посольство України в Турецькій Республіці. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/news/55575-ukrajina-ta-turechchina-aktivizujuty-robotu-zadlyapidpisannya-u-2017-roci-ugodi-pro-vilnu-torgivlyu-uniknennya-podvijnego-opodatkuвання-ta-vzajemozahist-investicijzustrich-premjer-mi>
18. Ukrayna’nin 2017 yili genel ekonomik durumu ve Türkiye ile ekonomik-ticari ilişkileri. Т.С. Kiev büyükelçiliği ticaret müşavirliği. Haziran 2018. URL: http://tusib.org/wp-content/uploads/2018/07/UKRAYNA-2017-YILI-ULKE-RAPORU_Haziran-2018.pdf.
19. Обух В. Київ. Зона вільної торгівлі з Туреччиною: очевидні вигоди і прихований ризик.

- Українформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 2019. 9 серпня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2757487-zona-vilnoi-torgivli-z-tureccinou-osevidni-vigodi-i-prihovaniy-rizik.html>.
20. Україна може припинити експорт кондитерської продукції до Туреччини. Журнал «Бізнес». 2020. 18 серпня. URL: <https://business.ua/uk/node/10756>.
 21. Звернення Укрлегпрому щодо Угоди про ЗВТ з Туреччиною / Сайт Української асоціації підприємств легкої промисловості. 2020. 1 лютого URL: <https://ukrlegprom.org/ua/documents/zvernennia-ukrlehpromu-zvt-turechchyna/>.
 22. Пулій О.В., Іванов Є.І. Сучасний стан та перспективи торговельно-інвестиційного співробітництва України і Туреччини. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4(2). С. 24–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-33>.
 23. Пулій О.В., Іванов Є.І. Сучасний стан та перспективи торговельно-інвестиційного співробітництва України і Туреччини. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4(2). С. 24–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-33>.
 24. Гужва І.Ю. Україна в глобальній торгівлі : монографія. Київ : Зовнішня торгівля, 2015. 236 с. С. 66–67.
 25. Пугачова К.М., Шеремет О.О. Перспективи формування зони вільної торгівлі між Україною та Туреччиною. *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 74–77.
 26. Türkiye ile Ukrayna arasındaki ticaret hacmi hedefi: 10 milyar dolar. İşimiz, ticari diplomasi. DEİK – Рада із зовнішньоекономічних зв'язків турецького приватного сектору. URL: <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-ukrayna-arasindaki-ticaret-hacmi-hedefi-10-milyar-dolar>.
 27. Pehlivan B. Görüşlerim ve izlenimlerim. Ukrayna'da daha çok Türk yatırımı için Türkiye Ukrayna Serbest Ticaret. 2017. 05 Mart. URL: <https://burakpehlivan.org/5747/ukraynada-daha-cok-turk-yatirimi-icin-turkiye-ukrayna-serbest-ticaret-antlasmasi/>.
 28. Kurtay Onur. Ukrayna Türkiye ekonomik ilişkileri ve beklentiler. *Dunya.com*. 2016. 26 Ocak. URL: <https://www.dunya.com/gundem/ukrayna-turkiye-ekonomik-iliskileri-ve-beklentiler-haberi-305628>.

RELEVANCE AND SIGNIFICANCE OF THE CREATION OF AN FTA IN UKRAINIAN-TURKISH RELATIONS

Anzhelika Zaporozhchenko

*Petro Mohyla Black Sea National University,
Department of International Relations and Foreign Policy
68 Desantnykiv str., 10, 54003, Mykolaiv, Ukraine*

Nowadays, globalization is not a new phenomenon but has deeply permeated in all spheres of human existence, including the foreign economic activity of most countries. In the field of international economic relations, one of the manifestations of globalization is the integration of economies of different countries (usually one of the regions), which is due primarily to the foundation of the World Trade Organization and the creation of free trade zones, customs unions, etc. Therefore, the intention of Ukraine to create free trade zones with its neighbors and, if possible, more distant partners meets the requirements of the time. At the same time, the creation of such zones, in addition to advantages, also has disadvantages: reduction of tax revenues, a threat to intellectual property rights, danger of the transformation of a weaker partner into a raw material appendage. A free trade area between Turkey and Ukraine was on the agenda in 2007, but an agreement on its establishment has not yet been signed. Therefore, we set ourselves the task to consider the circumstances of negotiations on the establishment of such a zone, the conditions put forward by both countries for its creation and to conclude on the relevance and necessity of the FTA between

Ukraine and Turkey in modern circumstances considering the social-economic and political situation in Ukraine. Thus, we found out that during the years of independence, Ukraine has signed 16 free trade agreements covering 45 countries. We concluded that, first, the foundation of the FTA between Ukraine and Turkey would be more appropriate before the events of 2013–2014 in Ukraine, as long as Ukraine had a stronger position in the negotiations and was more likely to defend the conditions that would meet its interests. Secondly, although the FTA between Turkey and Ukraine has economic purposes, it may also have the political component. Thus, Ukraine needs stronger and more open support of the country in the Russian Federation – Ukraine military conflict and it needs the support of such an influential Black Sea country as Turkey. Accordingly, it is not desirable to gain political support due to the loss of economic interests. And, thirdly, the signing of a successful FTA with Ukraine will be possible under the conditions of creating protective barriers for Ukrainian producers. Therefore, in actual context, given the crisis in the Ukrainian economy, the postponement of the FTA between Ukraine and Turkey is a step that meets the interests of Ukraine.

Key words: Free Trade Zone, Ukraine, Turkey, positive balance.